

KRAJEVNA IMENA 1

Anton Sore

UDK 801.311(497.12)

KRAJEVNA IMENA 1

Anton Sore, dr., Kajuhova 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 801.311(497.12)

LOCAL NAMES 1

Anton Sore, Dr., Kajuhova 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

Krajevna imena na ozemlju Republike Slovenije smo glede na njihov izvorni pomen razvrstili po geografskih panogah in pri tem upoštevali njihovo pogostost in razširjenost. Prvi del predstavlja imena glede na lego, kamnine in relief.

According to the original meaning the local names of the Slovene territory have been classified into geographical branches considering their frequency and common occurrence. The first part represents the local names with reference to position, lithology, and relief.

Razlaga besednega pomena krajevnih imen ima izjemno vzgojno vrednost, še posebno v šoli. Ker je ustrezne strokovne literature malo, bomo v letošnjih številkah sistematično predstavili krajevna imena na ozemlju Republike Slovenije glede na njihov izvorni pomen po geografskih panogah in glede na njihovo pogostnost in razširjenost. Zajeli smo 11 460 imen (30 in 31), tokrat pa so na vrsti tista, ki se navezujejo na lego kraja, kamnine in površje. Dodali smo še obsežen seznam literature in virov.

Z etimološkimi razčlembami slovenskih občin in lastnih imen se je največ ukvarjal France Bezljaj. Svoje znanstvene rezultate je objavil v mnogih razpravah, zlasti pa v obsežnem delu Slovenska vodna imena (3). Upoštevali smo tudi razlage starejših avtorjev, predvsem jezikoslovcev, zgodovinarjev in geografov. Za dobro petino krajevnih imen nismo našli zanesljivega etimološkega pojasnila, ali pa jih nismo mogli vključiti v geografski razpored. Pri večbesednih toponimih smo bili včasih v zadregi, kateri del imena je pomembnejši, pri pomensko enakovrednih besednih zvezah pa smo se odločili za izmenično opredelitev. Iz velike množice krajevnih imen smo za vsako geografsko panogo izbrali le nekaj najbolj pogostih in značilnih primerov. Pogostnost toponimov smo razdelili na osem stopenj in jih v tekstu označujemo z rimskimi številkami: I. (1 do 10 pojavljanj), II. (11 do 30), III. (31 do 50), IV. (51 do 70), V. (71 do 100), VI. (101 do 150), VII. (151 do 300) in VIII. (nad 300 pojavljanj).

Lega kraja. Lega naselja se pogosto

razkriva že v samem krajevnem imenu. Slovenija je površinsko razgibana dežela, zato je v toponimih pogosto prisotno razmerje med sosednjimi naselji. Zelo pogosto določajo lego krajev oznake: gornji, -a, -e, gorenji, -a, -e, zgornji, -a, -e, srednji, -a, -e, dolnji, -a, -e, dolni, -a, -e, dolnji, -a, -e, spodnji, -a, -e. Dolnjih in spodnjih krajev je skupaj okrog 320, gornjih in zgornjih okrog 300, srednjih pa deseterkrat manj. Pri oznakah dolnji in spodnji moramo biti previdni. Nek kraj naj bi bil spodnji takrat, kadar ga od sosednjega, zgornjega loči zelo strmo nagnjena brežina, sicer pa je le dolnji (1), vendar pa je težko presojati, ali velja to pravilo za vse toponime tega tipa. Pri predloženih večbesednih krajevnih imenih, zlasti pri zaselkih, je lega marsikdaj določena z "na", npr.: Na Hribu, Na Polju, Na Vrtači, Na Sredi itd. Veliko je tudi predložnih krajevnih imen s "pod" bodisi v enobesedni bodisi v večbesedni sestavi, npr.: Pod Mrzlico, Pod Skalo, Pod Gorami, ali Podgora, Podhum, Podboč itd. Podobno velja tudi za druge predložne toponime. Mnoga, zlasti manjša, a pogostnejša naselja zaživijo v naši predstavi šele z dodatkom bližnjega večjega, pomembnejšega kraja ali pokrajine, npr.: Dol pri Ljubljani, Črna pri Kamniku, Črna na Koroškem, Šentjur na Dolenjskem, Šentilj v Slovenskih goricah in podobno.

Kamninska sestava tal. Kamnine so v slovenskih krajevnih imenih zastopane razmeroma skromno, še najbolj pogosto je občno ime kamen: Kamen, Kamenje, Kamenca, Kamnica, Kamnik, Kamensko, Kamen Vrh itd. Imena tega

tipa (IV.) srečujemo domala po vsej Sloveniji, le v Prekmurju jih ni. Nekaj toponimov opozarja na kremen (I.), skril (I.), lapor (I.), prod (I.) in pesek (I.). Nahajajo se v različnih pokrajinah. Tako so npr. naselja Kremen, Kremenca, Kremenjak, Kremenica v vzhodnem delu Posavskega hribovja, v Krškem hribovju, na Ljubljanskem Barju, na Blokah in Banjicah. Kraji Škrli, Škrilje, Škrlje, Škrline, Škrljevec so povečini na Primorskem in Dolenjskem, a tudi na Loškem polju in v Beli Krajini. Mnogo bolj pogostna so ledinska imena tega tipa. Krajevna imena o ilovici (I.), glini (I.) in blatu (II.) na splošno niso pogostna, srečujemo pa jih po vsej Sloveniji.

Površje. Posebno mesto pripada Vrhu, ki je v Slovenji najbolj pogosten toponim (VIII.). Poznamo enobesedna in večbesedna krajevna imena tega tipa, razne izpeljanke, zloženke in sestavljenke. Nekaj primerov: Vrh, Vrhek, Vršič, Vrhole, Podvrh, Završe, Vrhovo, Vrhovlje, Veliki Vrh itd. Često se vrh imenuje po osebi, obliki, velikosti, rastju, zlasti vinski trti in drugih značilnostih. Tudi gora se v krajevnih imenih marsikje omenja (VI.) v zvezi z bližnjimi naselji, z rastjem, zlasti vinsko trto, z gozdom, z živalstvom, s svetniškimi in osebnimi imeni itd. Mnoge vzpetine so postale gore šele, ko so na njih pozidali cerkve ali kapele (7). Gore so le bolj izrazite in pomembne višave kakega kraja z nedoločenimi oblikami in višinami (1). Posebno bogata s takimi toponimi je površinsko živahno razgibana Dolenjska in Posavsko hribovje; navedimo nekaj primerov: Gora, Gorje, Zagora, Zagorje, Podgora, Za Gorami, Moravska Gora, Bukova Gora, Trška Gora, Uršlja Gora, Stara Gora itd. Hrib je nižja sredogorska vzpetina, nekaka vmesna "stopnja med sredogorjem in gričevjem... anti-teza dolu ter dolini" (18). Čeprav je mlajša orografska označba, je v krajevnih imenih precej prisotna (V.), zlasti v notranji hriboviti Sloveniji, bolj osamljena pa so tovrstna krajevna imena na slovenskem severovzhodu in jugozahodu. Gorica je osamljena, obla, zaokrožena ali nekoliko stegnjena, le nekaj deset metrov vzbočena višava, večinoma gola, redkeje pogozdena (1). Gorica, Gorca, Goričica, Goriče, Podgorica, Zagorica, Notranje Gorice itd.

so med bolj pogostnimi toponimi na Slovenskem. Na vinorodnem Štajerskem sta gorica ali gorca sinonima za vinograd. Grič v krajevnih imenih ni tako pogosten (II.) kot hrib ali gora. Griči se ponekod dvigajo le nekaj metrov nad ravnino, drugod dosežejo relativna višina 100 do 200 m (18). Dolenjska je znana po gričih in toponimih tega tipa, ki so značilni predvsem za manjša naselja. V Slovenskih goricah in v Prekmurju nadomeščajo griče v krajevnih imenih vrhi in gorice, v zahodni Sloveniji, deloma tudi v Ljubljanski kotlini, na širšem celjskem območju in na Koroškem pa brda. Po višini sodi brdo med grič in hrib (7). Brda so stegnjena podolgovata gruča zgnetenih goric, ploščatih kop (1). Krajevna imena: Brdo, Brdce, Brce, Brje, Brdinje, Zabrd, Dolga Brda itd. sodijo med pogostnejše toponime (IV.) in glede števila ni znatnejše razlike med večjimi in manjšimi podeželskimi naselji. Tega ne bi mogli trditi za toponime: Holm, Hom, Homec, Hum, Humeč, Podkum (II.). Holmi so nekoliko višji od goric, so stožčastih oblik in večjih relativnih višin, ki ponekod presežejo 350 m (1). Breg lahko pomeni pas kopnega ob vodi ali pa nagnjen svet. Naselbinska imena: Breg, Brežec, Bregana, Podbreg, Breška vas, Obrežje, Mali Obrež itd. se nanašajo na bregove ob potokih in rekah in so razširjena po vsej Sloveniji (IV.). Nagnjen svet nad vznožjem gorske strani so nekdanj bolj kot danes označevali reber, rebrje ali rebri. Namesto "domačih, živih rebri in strani" so uvedli "bočje in pobočje" (1). Več naselbinskih imen tipa Reber (II.) je na Dolenjskem, predvsem v okolici Novega mesta in Trebnjega, pogrešamo pa jih na Primorskem in v severovzhodnem delu Slovenije. Ledinskih imen te vrste je na stotine (3). Dol, dolec, dolič je ponavadi manjša, tesnejša, stranska (prečna) dolina (1). Toponimi: Dol, Dole, Dule, Dolac, Dolšče, Dolinca, Dolina so zelo pogosti (VI.) in razširjeni po vseh slovenskih pokrajinah. Naj navedemo nekaj zanimivih primerov za dol in dolino v večbesedni sestavi: Suhi Dol, Svetli Dol, Ravni Dol, Dedni Dol, Zgornji Dolič, Solzna Dolina, Senena Dolina, Rožna Dolina. Posebno obdarjeno z Doli je območje zgornje Pesnice v severozahodnem delu Slovenskih

goric. Kot je dokaj pogosten toponim (III.), manj pogostna (I.) pa so krajevna imena Konec, Konče, Končnica itd., ki pomenijo dolinske, ploskovne končine med gričevjem in brdinjem (1). Ravne so povečini izrazite police (terase) nad dolinami. Na njih je navadno obdelan svet s skromnim zaselkom ali vasico (1). Toponimov: Raven, Ravno, Ravne, Ravnak, Ravnik, Ravnica, Ravenca itd. je veliko (V.); ledinskih imen tega tipa pa je "na stotine" (3). Kakor je v visokem alpskem svetu razmeroma malo naselij imenovanih po gorah, tako tudi v nižinah ni veliko krajevnih imen z oznako raven. Posebej naj opozorimo na pokrajinska imena: Ravensko, Dolinsko, Mursko polje, Dravsko polje itd. "Ravna, Ravno in najbrž tudi Ravne so le okrajšano množinsko ime za ravne njive, senožeti idr." (1). Večje pozornosti v krajevnih imenih so bile deležne ravne ploskve v Škofjeloškem in Tolminskem hribovju. Pekel omenjamo predvsem zaradi značilnega imena. Po mitološki predstavi naj bi bil to kraj pogubljenja, v Badjuravi Ljudski geografiji pomeni beseda prepadlo skalno žrelo, globoko, kotlasto gorsko jamo ali špranjo, črno brezno pa tudi stisnjen, tematični kraj (1); toponimov tega tipa je kar nekaj (II.). Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja za peč dva pomena: 1. skala, zlasti večja in 2. jama, votlina, zlasti v skali (25). Toponimi: Peč, Pečica, Pečevje, Pečine, Pečovnik, Podpeč itd. (II.) so znani predvsem v predalpskem svetu, drugod so bolj redki ali pa jih sploh ni, npr. onkraj Mure.

V naslednji številki bomo spregovorili o imenih, ki so povezana s podnebjem in vodami.

1. Badjura, R. 1953: *Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje*. Ljubljana.
2. Bezljaj, F. 1955: Krčevine. *Slavistična revija*, VIII, 1-2. Ljubljana.
3. Bezljaj, F. 1956, 1961: *Slovenska vodna imena*, I. in II. del. SAZU Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana.
4. Bezljaj, F. 1959/60 a: Pomenska kategorija "gozd" v slovenščini. *Slavistična revija* XII. Ljubljana.
5. Bezljaj, F. 1959/60 b: Vas in selo v slovenski onomastiki. *Jezik in slovstvo*. Ljubljana.
6. Gams, I. 1983: *Geografske značilnosti Slovenije*. Ljubljana.

7. Gams, I. 1986: Za kvantitativno razmejitev med pojmi gričevje, hribovje in gorovje, *Geografski vestnik*. Ljubljana.
8. Grafenauer, B. 1991: *Enciklopedija Slovenije*, knjiga V. Ljubljana.
9. Jakopin, F. 1977: *Slovenski priimki*. Naši razgledi 28. Maribor.
10. Keber, J., 1988: *Leksikon imen*. Izvor imen na Slovenskem. Celje.
11. Kos, M. 1930: Stari trg in sorodna krajevna imena. *Geografski vestnik*. Ljubljana.
12. Kos, M. 1955: *Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja*. Ljubljana.
13. Kos, M. 1966: "Vas" in "selo" v zgodovini slovenske kolonizacije. *Razprave* V. Ljubljana.
14. Kos, M. 1968: *Kolonizacija med Dravo in Rabo pa krajevna imena na -ci*. Svet med Muro in Dravo. Maribor.
15. Melik, A. 1950: *Planine v Julijskih Alpah*. Ljubljana.
16. Melik, A. 1957: *Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino*, II. del, 3. knjiga. Ljubljana.
17. Melik, A., 1960: *Slovensko Primorje*, II. del, 4. knjiga. Ljubljana.
18. Melik, A. 1963: *Slovenija*, I. del. Ljubljana.
19. Mladinska knjiga in geodetski zavod SR Slovenije 1985: *Atlas Slovenije*. Ljubljana.
20. Mlakar, J. 1990: *Dendrologija*. Ljubljana.
21. Pintar, L. 1912, 1913: *O krajevnih imenih*. Ljubljana.
22. Pleteršnik, M. 1894, 1895: *Slovensko nemški slovar*, knjiga I in II. Ljubljana.
23. Ramovš, F. 1952-53: *Iz slovenske toponomastike*. *Zgodovinski časopis* VI-VII. Ljubljana.
24. Skok, P. 1934: *Iz slovenačke toponomastike*. *Etnolog* VII. Ljubljana.
25. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, SSKJ, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991: knjige I, II, III, IV, V, SAZU, Ljubljana.
26. Uradni list SR Slovenije 1948: *Zakon o imenih naselij in o označbi trgov, ulic in hiš*. Št. 10. Ljubljana.
27. Uradni list SR Slovenije 1953: *Uredba o razglasitvi novih naselij in o združitvi naselij*, Št. 2. Ljubljana.
28. Uradni list SR Slovenije 1980: *Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb*, Št. 5. Ljubljana.
29. Valenčič, V. 1970: *Gozdarstvo. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog*, I. zvezek. Ljubljana.
30. Zavod SR Slovenije za statistiko 1977: *Seznam zaselkov v SR Sloveniji, Metodološko gradivo* 21. Ljubljana.
31. Zavod SR Slovenije za statistiko 1981: *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, podatki po naseljih*. Ljubljana.